

ספר לשוננו הזהב

ביאורים על
לשונות הרמב"ם

חלק א'

בעזרת החונן לאדם דעת
שרגא שמואל בלאאמו"ר הרב נפתלי הלוי זצ"ל ניוברגר
ר"מ בישיבת נר ישראל

באלטימאר תשפ"ב

תשפ"ב - 2022

לכל עניני הספר הערות והארות
נא לפנות אל מחבר הספר:

Rabbi Shraga Neuberger

401 Yeshiva Lane, Apt 1B
Baltimore, MD 21208

ניתן להשיג את הספר:

בבלימאר:

410-486-0572
443-929-8705

בלייקווד:

732-886-3306
732-276-7068

בא"י:

ברדסקי - אמרי בינה 22
053-411-3013
053-411-3015

ספר זה יו"ל ע"י:

מכון מפרשי הש"ס

Machon Meforshi HaShas

1 Rose Park Cres.
Lakewood, NJ 08701
732-239-2883

תמוז תשפ"ב

הנה ידידי היקר הרב שרגא שמואל נויברגר שליט"א ר"ם בישיבתנו זה עשרות בשנים, חיבר חיבור מיוחד שבו העיר על שינויי לשונות הרמב"ם בנושאים דומים בספר הי"ד שלו, לדוגמא שלפעמים משתמש הרמב"ם בלשון "יסוד" ולפעמים "עיקר" למצוות עיקריות, וכן לפעמים קורא לאברהם "אברהם" ולפעמים "אברהם אבינו", וכשמביא מצוות ועשית הישר והטוב לפעמים כותב "טוב וישר" ולפעמים "ישר וטוב", ועוד דיוקים כאלה למרבית.

ומכיון שידוע מפי סופרים וספרים וכן ברור לכל מי שעייין פעם בדברי הרמב"ם שכל מלה ומלה בדבריו מדוד וספור, כל זה צריך ביאור. ועל זה בא הספר הזה.

ואילו לא בא הרב המחבר שליט"א אלא לעורר על הדיוקים היה די בספרו כי שאלת חכם חצי תשובה, אבל הוסיף וגלייה דרועיה ונפל נהורא לרדת לעומקן של הלשונות, ולפעמים בא רק לעורר והשאיר את הביאורים למעיינים, והספר בודאי יעורר הרבה ענין בין הלומדים וחסד גדול עשה הרב המחבר שליט"א ליושבי בית המדרש.

והגני מברכו שיפוצו מעינותיו חוצה בעוד ספרים כהנה וכהנה ויזכה להמשיך לשבת בשבת תחכמוני ולהרביץ תורה לרבים.

החותם לכבוד יגיעי התורה,

אהרן פלדמן

א.פ. / 10/10/2021

מכתב הסכמה שנתקבל לספרי הקודם

YESHIVAT "TUSHIA"
TIFRACH
D. N. HANEDEV

ישיבת "תושיה"
תפרח
ד.נ. הנגב

ב"ה יום מוש"ק לסדר ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים, התשע"ח לפ"ק

למע"כ ידידינו הדגול ש"ב היקר והמופלא הרב ר' שרגא שליט"א בנו של האי
גברא רבה מקים עולה של תורה בעיר באלטימור ה"ה הרה"ג ר' נפתלי ניוברגר זלה"ה,
אשר בתבונתו ובמסירותו ויושר דרכיו זכה להעמיד מגדלור של תורה, הלוא היא
ישיבת "נר ישראל" המעטירה, עם כל המוסדות הנלווים אליה לשם ולתפארת,
החיים והברכה למשמרת שלום.

הנני בזה במזמור של תודה על שזיכני בספרו החשוב על הליכות ודרכי הנהגה בבנין
הבית של בן תורה, להיותו בית מקדש מעט ששכינה שדר בו, והדברים מאירים
בבהירותם, מיוסדים על מסורות אבותינו ורבותינו, בדברים אמיתיים ומשכנעים, כי זו
הדרך הנאותה.

ובאשר הדברים נחוצים לכל אשר מתעתדים לעסוק בהשלמת "הפלגא דגופא",
שמחתי כי נוכל להעביר את הדברים לבני ישיבתנו הקדושה, ונודה לו אם יעמיד סוכן
לספרו גם בארצנו הקדושה.

והנני בזה במשנה תודה וברכה
והעושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועכ"י אמן
בידידות עוז וברכה לכל המשפחה שליט"א ממשיכי הדרך
אביעזר פילץ

אנני יצחק דאנצ'ילוב (החכם)
והוא שליח מיוחד מיד יצחק סלומה זצ"ל וצ"ל וצ"ל.
חידושי יצחק דאנצ'ילוב (החכם) וצ"ל וצ"ל וצ"ל.
אביעזר פילץ

אקדמות מילין

ידוע ומקובל בעולם הישיבות דעלינו לדקדק בלשון חז"ל וגם בלשון הראשונים בדקדוק יתירה. וכבר ראינו בהרבה גדולי האחרונים חידושי הלכות ודינים על פי דקדוק עצום בדבריהם, מטרתינו בחיבור זו "לשוננו הזהב" הוא להדגיש הדייקנות הנפלאה והנורא של הנשר הגדול רבינו הרמב"ם. ואף ידוע לכל בן תורה החשיבות של לשוננו של הרמב"ם, מ"מ באנו כאן לעמוד על נקודה נפלאה, לברר ולהוכיח איך דקדק לשוננו הזהב של הרמב"ם הוא כל כך מדודק ומסודר למעלה למעלה מהשגתינו, שאפילו לההוגים תמיד בדברי רבינו הרמב"ם יתחדש להם חידושים נפלאים עד כמה אפשר לדקדק בלשוננו המזוקק.

לדוגמא יש בשם ה' הרבה שמות וכינויים כגון בורא אדון הכל יוצר אלהים ועוד לשונות הרבה, ובכל מקום צריכים לברר האם באמת יש טעם אמאי נקט רבינו הרמב"ם דוקא שם הזה, תואר הזה, או כינוי הזה בדוקא, ובכמה שמות וכינויין יש ביאורים בספר מורא נבוכים שע"י מוסבר מדוע נקט לשון זה בדווקא. [ובכמה פעמים השוו במהדורת פרנקל המראה מקום בס' המורה, אבל בהרבה מקומות לא ביארו], ומהמקומות שהוא ברור כשמש בצהרים על כונתו המכוונת איכא למשמע דגם בשאר מקומות איכא מכוון, וכדאי לעורר על זה ולשום לב ולדקדק על כל אות ואות ממש.

וכן כשדיבר על האבות הקדושים איכא פעמים שהשתמש בלשון אבינו ופעמים שבדווקא לא השתמש בלשון הזה. ואפילו מילים כגון "יסוד" ו"עיקר" יש מכוון גדול בכל הי"ד. ולשונות כמו "תורה ו"דת" שהשתמש בה בהלכה אחת איכא מכוון בכל מילה ומילה.

ובאמת קונטרס זו הוי רק התחלה קטנה בענין זה, ויש הרבה לשונות של הרמב"ם שלא נתבארו בחלק זה, ומאחר שהוי ממש כמים שאין להם סוף התחלתי בחיבור זה לפתוח העינים לשוחרי תורה להגות בענין נשגב כזה.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שעל ידי חיבור קטן זה יתרבה להוגי תורה ולמודיה כבוד התורה, לראות בחוש כמה גדול מעשה רבינו הנשר הגדול שהוא למעלה מראש בחידושים וביאורים לאין סוף בתורתנו הקדושה. וכאשר הראתי זאת להרבה גדולה תורה ותלמידי חכמים מופלגים בכל קצוי תבל כולם כאחד ראו בזה תועלת רבה לעולם התורה לפתוח עינין זה ולחזק החשיבות של דקדוק בלשוננו הזהב. ואקוה שימצא חן לת"ח לדקדק עוד יותר וירבה חידושי תורה וכבוד התורה בעזרת ה' יתברך.

כבר כתב היד מלאכי בכללי הרמב"ם (אות ג, ומובא במהדורת פרנקל) וז"ל, כל דברי הרמב"ם הם בתכלית הדיוק ויש לדקדק ולפלפל בדבריו כאשר תוכל לדקדק בגמ' עצמה בשם משפטי שמואל סי' ק"כ ושכ"כ המגדל עוז בדוכתי טובא עכ"ל, ועיין מש"כ הש"ך

(יו"ד סי' כד ס"ק יח) וז"ל וכל דבריהם דחוקים מאד ואינם נראין כלל כידוע למבין ומה אעשה שלפע"ד דברי הרמב"ם פשוטים דלכך דקדק בצחות לשונו וכו' עכ"ל. ועיין במגדל עוז הל' שחיטה (פ"ו ה"ח) וז"ל ודברי הרמב"ם ז"ל מקובלים מפי רבותינו נ"ע מפי הגאונים ז"ל וכפי לשון התלמוד לא פחות ולא יותר ותדקדק על לשונו כמו שתדקדק על לשון התלמוד עכ"ל.

ובאמת צריך להביא דלדעת הרשב"א אף דבכמה מקומות הוא בעצמו היה מדקדק בלשונו של הרמב"ם מ"מ כתב (בשו"ת ח"ד סי' קיח) וז"ל, באת לדקדק בלשונו כאילו דקדקת מלשון המשנה ואף דזה אינו וכו' עכ"ל דמשמע דאף דיש לדקדק מ"מ אין לדקדק בלשונו של הרמב"ם כלשונו של המשנה ממש.

אמנם הבאנו הרבה אחרונים שכתבו שיש לדקדק בלשונו עכ"פ כמו שיש לדקדק בלשונו של הגמרא.

ועוד מצינו בספרן של גדולי האחרונים על גדול דקדוק של הרמב"ם בסידור של ספרו. וז"ל הגר"ח מוואלזין בשו"ת חוט המשולש סי' י, והנה כל בקי בדרכו יודע שרוב כוונתו נלמד ע"י לדרוש סמוכים בסידורו, עכ"ל.

ועיין בספר מגיד מישרים למרן הבית יוסף ז"ל (פרשת ויקהל מהדורא בתרה ד"פ ע"ב) וז"ל, ומידע תנדע דכל דבעי הרמב"ם על הרוב אינון קושטא בגין דאיהו אדבק גרסאי קדמונאי כגון ר"ח ורבינו האי דגרסתהון ברירא וכו' עכ"ל. ועיין במגיד משנה הל' מכירה (פי"ט ה"י) וז"ל, ומה שכתב הרמב"ם אע"פ שלא קבל וכו' הוא כפי גירסת ההלכות והגאונים וכו' עכ"ל ע"ש. וכן הל' מכירה פכ"ח ה"ב וז"ל גורס הרמב"ם כגירסת רב האי גדול ז"ל עכ"ל.

ונראה להשוות למש"כ התומים בקיצור תקפו כהן דף מ"ח ע"ב וז"ל, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותי' בדרך חריף ועמוק וכמו כן כללו במתק וקוצר לשונם דינים הרבה ולאין ספק שלא כווננו להכל כי איך היה אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים שהיה עליהם, ומי הוא הגבר שיעשה חיבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים ואחרונים ולא יכבד עליהם מלאכה מלאכת שמים, רק רוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם מכוון להלכה בלי כוונת הכותב וחפץ השם בידם הצליח ולכן ח"ו לומר קים ליה נגד הכרעת המחבר ורמ"א וכו' עכ"ל.

ועל אף שהתומים דיבר על השו"ע ורמ"א דבהכי מיירי מ"מ פשוט מסברא דדבריו אמורים על הנשר הגדול רבינו הרמב"ם ג"כ [בפרט דבהרבה מקומות בשו"ע לשונו מועתקת מילה במילה מלשונו של הרמב"ם], ומלבד זה הרי הרמב"ם כתב על כל התורה כולה ממש, גם בדיני זרעים, קדשים וטהרות, בהלכות שאינם נוהגים בזה"ז, והשו"ע הוי רק על הדינים המצויין ונוהגין בזה"ז, והרי התומים קראה לזאת חיבור על כל התורה, וכל שכן היד

החזקה שהוא על כל התורה כולה ממש, וכל המעלות שכתב אודות השו"ע שייכים להנשר הגדול נמי, כן נראה פשוט.

ובאמת מקובל מפי רבינו חיים מוולאז'ין זצ"ל (מובא בספר כל הכתוב לחיים עמוד קס אות ט) שיש לומר פירוש בלשון הרמב"ם והשו"ע אם הוא עולה ע"פ ההלכה אף שבוודאי לא כיוונו לזה משום שרוח הקודש נזרקה על לשונם עכ"ל.

ולפי כל הנ"ל נראה דקבלתינו לדקדק היטב בלשוננו הוא לכו"ע. וזהו כל כונת החיבור, וה' יאיר עינינו לדקדק בלשוננו הזהב כראוי. ויש הרבה פעמים בחיבור שלא ביארתי לשוננו רק הערתי. ואקוה שע"י ההערות יתעוררו תלמידי חכמים בביאורים טובים ונאמנים שלא זכיתי לעמוד עליהם ואשמח בזה, וגם אשמח בהערות על הביאורים שביארתי, וכך היא דרכה של תורה.

ויש להוסיף בזה דרבינו בהקדמתו לספר המצוות כתב אודות הלשון שהוא חיבר בו המשנה תורה וז"ל, וכן ראיתי שלא אחברוהו בלשון ספרי הנבואה לפי שהלשון ההוא קצר היום בידינו מהשלים עניני הדינים בו, וכן לא אחברוהו בלשון התלמוד לפי שלא יבינוהו מאנשי אומתנו היום כי אם יחידים ומלות רבות ממנו זרות וקשות אפילו לבקיאים בתלמוד, אבל אחברוהו בלשון המשנה כדי שיקל זה לרוב האנשים, עכ"ל.

וראה מש"כ רבינו באגרות אודות לשוננו הזהב. [אגרות אל מר' יוסף אבן ג'אבר, וכמובן האגרות הוא תרגום מלשון ערבי מ"מ נוכל ללמוד מזה כמה חיבב רבינו לשוננו בס' הי"ד] השואל שאל הרמב"ם אם נוכל לכתוב הי"ד החזקה בלשון ערבי ועל זה השב בתרגום וז"ל, וראוי לך גם כן שתלמד זה השיעור מלשון הקודש שחברנו בו החיבור כי הוא קל להבין וקרוב להתלמד מאד, ואחר שתתחנך בו בספר אחד תבין כל החיבור כלו. ואיני רוצה בשום פנים להוציאו ללשון ערבי כי נעימותיו יפסדו, ואני מבקש עתה להחזיר פירש המשנה וספר המצוות ללשון הקדש, וכל שכן שאחזיר זה החיבור ללשון ערבי אל תבקש זה כלל ע"כ.

מבואר להדיא שרבינו הקפיד מאד על הלשון שהוא כתב בו ס' הי"ד, ובהכרח שספר הי"ד יהיה רק בלשון הקודש דאם לא כן "כי נעימותיו יפסדו". ואקוה בעזרת השם יתברך שזכינו במקצת דמקצת לטעום הנעימות ודייקנות של לשוננו הזהב. ועל אף שכתב הרמב"ם בתשובה אחרת סיבת כתבו לס' המצוות ופירש המשנה בלשון ערבי שיהא מצוי לכל, מ"מ רצונו היתה אפילו בספרים אלו נמי לכותבם בלשון הקודש. ובספר הי"ד הוא הקפיד שיהא אך ורק בלשון הקודש. ומכל זה תתחזק אצלנו החשיבות של מתק לשוננו.

אפריון נמטי' להאי תלמיד חכם מופלג הרה"ג ר' יעקב בערקאוטש שליט"א מחבר ספר היקר "ויפגע במקום" בעד עבודתו הכבירה לסידור ותיקון החיבור. ויותר על זה הוסיף

מן דיליי' כמה בירורים נכונים בענינים שלא ירדתי לבארם כראוי, ובמקום לכתוב בשמו מרוב ענותנותו כתבם כאילו הוא ממני. ועל כן חובה עלי לומר שיש חלק מן החיבור שהוא ממנו ותשואות חן חן לו בעבורם. וגם אני חייב הכרת הטוב לבחור הנעלה כמר עקיבא לוג נרו יאיר וזרח, על העמל רב שהשקיע בהכנת החיבור לדפוס, ישלם ה' פעלו בכל מילי דמיטב.

חיבור הנוכחי רצוני להקדיש לזכר נשמת אחי הגדול הרב שעפטיל מאיר בן אאמור' הרב **נפתלי זצ"ל**. לאלה שזכו להכירו באופן אישי אין צריך לכתוב עליו שום זכרון, דרוממות הנהגתו ומדותיו התרומיות בכל מהלכי חייו היתה ניכרת ובולטת לכל. והיה באמת גברא רבה תלמיד חכם מופלג ונתברך בכוח החידוש בתורה והשקפת היהדות. זכה להעמיד תלמידים הרבה בתקופתו שמסר שיעורים והיו תלמידיו מקושרים עמו לכמה שנים. איש החסד והמעשה היה להיחיד ולהציבור. המשיך מלאכת הקודש של אבינו בניהול הישיבה לכמה שנים בדרך נעימה ומתקבלת. מהנהגתו היה ניכר שכל פעולותיו לשם שמים. מסר נפשו להשתתף בשמחות ורח"ל בצרות של בוגרי הישיבה אפילו לילך למרחקים לחזק משפחתם.

הניח אחריו הרבנית החשובה שתחי' שהנהגתה והנהגת כל משפחתו הוא להמשיך בדרכיו שקבע להם. יהי רצון שכולם ימשכו להגדיל תורה הן בישיבה ובכל מקומות מושבתיהם בהצלחה וברכה. וגם אני נהנתי ממנו מאוד, ומעט שהעליתי היה על ידי הסמל החי שהיה לנגדי כל ימי מקטנותי עד היום. ואחד ממדותיו החשובות היה הכח לשמוח בהצלחת אחרים בכל דבר טוב כמו אילו היתה הצלחתו. ובלי ספק שהיה נהנה מחיבור זה עד מאוד. תנצב"ה.

ואסיים בתפילה שאני ונות ביתי שתחי' נזכה לראות דור ישרים יבורך מכל יוצאי חלצנו שיחיו, שיהיו עוסקים בתורה ובמצוות ויראת שמים מתוך שמחה נחת ושלום במנוחת הנפש כל הימים. וכשם שעזרתני לחבר ולסיים ספר זה כן תעזרני לכתוב עוד בענין נשגב הלזה ולחבר עוד ספרים שיהיו לתועלת הרבים, ונזכה לקבל פני משיח צדקנו בב"א.

לשונות שלא נתבארו

רציתי להציע כמה הערות בלשונות מיוחדים בלשון רבינו שאין לי כעת שום ביאור בהם, אמאי נקט רבינו בדוקא הני לשונות, ותקותי שלומדי החיבור יאיר עיני בהם, ובשאר הדברים הנכתבים בחיבור הזה.

סוד הדבר

היתה שיצא משיח ממנו וגם הוא היה מושיען של ישראל. ועיין בצרכות (מט ע"א).
אצל נריך צימור מדוע הוי שמשון המושיע את ישראל יותר משאר השופטים ומלכים שזכה לתואר כזו. ואף דכונת רבינו הוא להראות שהיה לשמשון וכן שלמה כוונה צמה שהם נשאו נשים נכריות, ועל כן כתב שלמה מלך ישראל שנקרא ידידיה, מ"מ נריך טעם מדוע דווקא אצל שמשון יש לו אותו תואר שמיוחד לדוד ומשיח.

ונראה שהרמז"ס נקט לשון הפסוק בשופטים (יג, ה) כשצא המלך לבשר מנות ואשתו שילדו להם בן לשון הפסוק שם הוא, כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הצטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתיים.

בתב הרמז"ס צהל' איסורי ציאה פי"ג הי"ד וז"ל, אל יעלה על דעתך שמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל [שנקרא] ידידיה נשאו נשים נכריות בגיותן אלא סוד הדבר כך הוא וכו' עכ"ל. ועיין שם כל לשונו צזה. לא מלאנו בכל ספר הי"ד חוץ מכאן הלשון סוד הדבר ובודאי יש כוונה צזה, וה' יאיר עיני.

ובדרך אגב הלשון המושיע את ישראל אצל שמשון נמצא בדברי רבינו הרמז"ס גם כן אצל דוד וגם משיח וז"ל הרמז"ס צפי"א מהל' מלכים ה"א, אף פרשת צלעם נאמר ושם נצא צשני המשיחים צמשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד לריהם וצמשיח האחרון שעומד מצניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו וכו' עכ"ל. והנה אצל דוד וכן אצל משיח שייך שפיר הלשון מושיע את ישראל דתפקיד של דוד

רחמים וחסד ושלום

בפ"ב מהל' שבת ה"ג כשדיצב רבינו אודות
חילול שבת לחולה כתב וז"ל, ואסור
להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה
שנאמר אשר אותם האדם וחי זהם ולא
שימות זהם, הא למדת שאין משפטי התורה

נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום
בעולם עכ"ל. ולא מנחנו שלשה מדות אלו
מוזכר בשום מקום רק כאן וברוך טעם
ומקור אמאי נקט בפרטיות בשלש מדות
אלו, וה' יאיר עיני.

הרשע

בתב הרמז"ס צפ"ה מהל' תעניות ה"ז
וז"ל, ועשירי בטבת שבו סמך מלך
צב נצודננר הרשע על ירושלים והביאה
במזור ובמנוק, ושצעה עשר בתמוז חמשה
דברים אירעו בו וכו' ושרף אפוסטומוס
הרשע את התורה עכ"ל. וכן צהל' תפילה
(פ"א ה"ד) וז"ל, כיון שגלו ישראל צימי
נצודננר הרשע נתערצו בפרס ויון וכו'
עכ"ל. וכן צהל' יסודי התורה (פ"ה ה"ג)
וז"ל, וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזירה
אבל בשעת הגזירה והוא שיעמוד מלך רשע
נצודננר וחצריו וכו' עכ"ל. וכן צהל'
תעניות שם ה"ג כתב אצל תשעה באב כתב
וז"ל, ובו ציוס המוכן לפורענות חרש
טורנוסרופוס הרשע את ההיכל, עכ"ל.

ישראל צומנים אלו להתענות בשלשה עשר
באדר זכר לתענית שהתענו צימי המן
שנאמר דברי המונות וזעקתם וכו' עכ"ל.
וז"ל מדוע אצל המן לא נזכר הלשון "הרשע"
כמו שאלל נצודננר וטורנוסרופוס, ואולי
דצהל' תעניות קאי על מעשיהם ומש"ה
נקט לשון רשע, אצל אצל המן מציא רק
צימי המן לכן לא להוסיף התואר הרשע.
אולם זה אינו דהא צהל' תפילה קאי נמי
על ימי נצודננר והזכיר התואר הרשע,
ובתפלה על הנסים נזכר הלשון המן הרשע
וכן בפסוקים צמגילת אסתר. וזל"ע צה.

ובבלל' הלשון הרשע מוזכר כמה פעמים,
אצל לא נזכר תואר זו על שום
אדם בכל ספר הי"ד רק במקומות
הנ"ל שהזכרנו.

אמנם צהל' ה' שם כתב וז"ל, ונהגו כל

ברוך רחמנא דסייען

בסוף הל' יסודי התורה כתב הרמז"ס
ברוך רחמנא דסייען. וצילקוט שנויי

נוסחאות כתוב צונל' וצדפו"א השמיטו כ"ה
צכתה"י וצד"ס-ב וצשאל' וצדפו"ר וקוס

ונשל"ד, וכן דרך רבינו לכתוב בסיום כל
ההלכת הנכללות בספ"ר.

הלכות ס"ת, וכן לא גרסו שם בסוף הלי
ס"ת נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי שמיא
רק בריך רחמנא דסייען].

[והנה אין דרכו של רבינו להציא בריך
רחמנא דסייען בסוף הלכות רק
בסוף הלכות, כמו בסוף הלי יסודי התורה,
אצל ההלכות תפלה וזכרת כהנים בסוף דיני
תפלה לפני דיני זכרת כהנים לא כתב כן,
שאי"ז סוף ההלכות, רק במקום אחד
בהלכות תפילין מזוהה וס"ת בסוף הלכות
מזוהה לפני הלכות ס"ת כתב בריך רחמנא
דסייען, ועיי"ש בסוף הלכות ס"ת שכתב
לשון אחר נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי
שמיא. וז"ל אמאי שינה רבינו שם משאר
כל המקומות שלא כתב בריך רחמנא דסייען
רק בסוף ההלכות, וכן אמאי שינה לשונו
בסיום הלכות ס"ת. וכ"ז לפי גירסת
הדפוסים אצל צמח דור פרנקל גם שם
אינו מופיע בריך רחמנא דסייען רק בסוף

ואם הוא באמת מלשון רבינו בריך
ביאור מדוע כל ספר הי"ד נכתב
בלשון הקודש בדיוקא, וכמו שהצאנו
לעיל בהקדמה מדברי הרמב"ם שביאר
אמאי הקפיד לכתוב את המשנה תורה
בלשון הקודש, ומ"מ אצל סיום הספרים
סיים בלשון ארמית ולשון "ברוך רחמנא"
נמצא כמה פעמים בבלי וירושלמי, אצל
הלשון "ברוך רחמנא דסייען" לא נמצא
בשום במקום וגם לא נמצא במדרשים.
ושמעתי דבספרי הגאונים שחיו בתקופה
שלפני רבינו, וכן בראשונים שחיו
בתקופתו השתמשו בלשון זה, וכן היה
הדרך בספריהם, ואולי מפני זה כתב
כן רבינו נמי.

